

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ “Я У СВІТІ”

1. Авраменко О.Б. Теоретико-методичні засади проектування системи “техносвіт – технологічна освіта” у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / О.Б. Авраменко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2013. – 38 с.

2. Верхола А.П. Дидактические основы оптимизации процесса обучения дисциплинам вуза: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / А.П. Верхола; Київ. держ. пед. ін-т ім. О.М. Горького. – К., 1989. – 49 с.

3. Джеджула О.М. Актуальні проблеми графічної підготовки студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: ОЦ ВДАУ, 2005. – 280 с.

4. Джеджула О.М. Система графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей

вищих навчальних закладів. – Вінниця: ВДАУ, 2007. – 246 с.

5. Козяр М.М. Формування графічної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів освіти засобами комп'ютерних технологій: [монографія] / М.М. Козяр. – Рівне: НУВГП, 2009. – 280 с.

6. Козяр М.М. Інноваційні педагогічні технології в процесі графічної підготовки майбутніх фахівців технічної галузі: [монографія] / М.М. Козяр. – Рівне: НУВГП, 2012. – 320 с.

7. Райковська Г.О. Методика формування графічних знань в системі інформаційних технологій: [монографія] / Г.О. Райковська. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 324 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016

УДК 373.31.035.6 – 057.874

Наталія Лалак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ “Я У СВІТІ”

Статтю присвячено проблемі формування світогляду молодших школярів. На основі аналізу наукових джерел розкрито поняття “світогляд”, з'ясовано особливості формування в учнів суспільствознавчих уявлень і понять на уроках “Я у світі”.

Ключові слова: процес формування світогляду, молодші школярі, урок “Я у світі”.

Лит. 5.

Наталья Лалак, кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики начального образования Мукачевского государственного университета

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ “Я В МИРЕ”

Статья посвящена проблеме формирования мировоззрения младших школьников. На основе анализа научных источников раскрыто понятие “мировоззрение”, выяснены особенности формирования в учащихся обществоведческих представлений и понятий на уроках “Я в мире”.

Ключевые слова: процесс формирования мировоззрения, младшие школьники, урок “Я в мире”.

Natalia Lalak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Theory and Methodology of Primary Education Department Mukachevo State University

FORMATION OF THE PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S OUTLOOK AT LESSONS “I AM IN THE WORLD”

The article is devoted to the formation of the primary school children's outlook. The article, based on the analysis of scientific sources, discloses the concept of “worldview”, the features of development of students, social science ideas and concepts at lessons “I am in the world”.

Keywords: the formation of world, junior pupils, lessons “I am in the world”.

Постановка проблеми. Особливості соціально-економічних, політичних труднощів, які сьогодні переживає Українська держава, протиріччя розвитку нашого суспільства гостро вплинули на реформування системи освіти. Головним завданням сучасної школи та основою всієї її навчально-виховної діяльності є формування в учнів цілісної наукової картини світу. У Державній національній програмі “Освіта (Україна ХХІ ст.)” зазначено, що

національне виховання має бути спрямоване на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості. Світоглядна зрілість дитини допомагає їй самостійно розібратися, правильно зорієнтуватися в складних подіях і явищах сучасного життя, забезпечує активну участь у будівництві демократичного суспільства. Людина в своєму індивідуальному розвитку стає особистістю лише тоді, коли в неї формується певний світогляд. Тому особливої актуальності

сьогодні набуває проблема формування та динаміки розвитку світорозуміння молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування в учнів уявлень і понять про світ завжди була в центрі уваги науковців, педагогів-практиків. Але залежно від історичних фактів, відносин в суспільстві, від рівня розвитку педагогічної теорії і практики в різні періоди досліджувався цей феномен по-різному. Значний внесок у розробку питань формування світоглядних якостей в учнів різних вікових груп зробив В. Сухомлинський. Педагог зазначав, що вже молодших учнів необхідно знайомити з широким колом історичних подій, читати їм розповіді про минуле людства, тоді у свідомості дитини формується перше поняття про добро і зло, справедливості і несправедливості, честі і безчестя. Він визначив основні шляхи й методи роботи, які допомагають успішно виховувати в учнів патріотизм, гуманізм, розкрив роль емоцій при формуванні у дітей наукового світогляду.

Б. Давидов, Д. Ельконін вказували, що молодший шкільний вік – це особливий період у житті дитини, коли відбувається перебудова всієї системи відносин дитини з дійсністю. У дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Г. Цукерман встановлено, що у молодшому шкільному віці інтенсивно формуються інтелектуальні, моральні та соціальні якості в процесі осягнення світу: природи, людських відносин, діяльності людей. Науковці зазначають, що учні здатні оцінювати свою поведінку, спираючись на моральні норми, які прийняті ними. Завдання вчителя – поступово привчати дітей до такого аналізу своїх вчинків. Вчені – педагоги (Ш. Амонашвілі, О. Богданова, В. Максакова, В. Петрова) констатують у молодших школярів навички суспільної поведінки, наявність діяльнісного досвіду, осмислене ставлення до навколишнього світу.

Л. Божович, Н. Менчинська, Г. Зелеський, Т. Мухіна та інші дослідники розглядають психологічні аспекти формування світогляду, виявляють основні умови, які забезпечують успішне виховання у школярів світоглядних ідей, уявлень та понять.

Мета статті. На основі аналізу наукових джерел з теми дослідження розкрити сутність поняття “світогляд” та обґрунтувати особливості формування світогляду молодших школярів на уроках курсу “Я у світі”.

Виклад основного матеріалу. Логіка нашого дослідження вимагає з’ясувати сутність поняття “світогляд”. У систему людських знань цей термін

був запроваджений німецьким філософом Кантом. У тлумачних словниках означене поняття трактується як система поглядів, сукупність переконань, оцінок та принципів, які визначають найзагальніше бачення та розуміння світу і місце особистості у ньому [2, 1109]. На думку відомого вченого Ю. Руденка, світогляд – це “дороговказ кожної людини, надійний інструмент, за допомогою якого особистість визначає свої орієнтири, цінності, критерії, напрямки своєї діяльності” [4, 3]. У “Концепції національного виховання” зазначено, що у формуванні духовності особистості чільне місце посідає світогляд як узагальнена система поглядів на світ, на своє місце в ньому, розуміння смислу життя.

Світогляд виникає із багатогранних взаємин між людьми, їх діяльності, навчання, спілкування. Він формується під впливом знань, уявлень, понять, умінь оперувати ними. Звісно, вироблена система наукових поглядів про суспільство, природу, людину в кожному віковому періоді має свої специфічні особливості. Так К. Ушинський з цього приводу писав: “...кожен клас, починаючи з наймолодшого, повинен мати своє округлене світосприймання, доступне віковим учнів” [5, 34]. З кожним роком це світосприймання повинно поглиблюватися, розширюватися, поповнюватися. У молодших школярів слід формувати уявлення про життя, діяльність, боротьбу старших поколінь за незалежність Української держави, формувати прагнення бути добрим, старанним і дисциплінованим учнем. У початкових класах соціальна та громадянська компетентності як ключові є міждисциплінарними та інтегруються через усі освітні галузі. Значні можливості формування світогляду молодших школярів закладено у навчальному предметі “Я у світі”.

Новий за назвою курс “Я у світі” введений у інваріантну частину навчального плану для 3 – 4 класів. Цей предмет реалізує галузь “Суспільствознавство” Державного стандарту початкової загальної освіти і спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Поступове нагромадження ставлень школярів до себе, до найближчого і віддаленого соціального середовища сприятиме розвитку їхньої самосвідомості і самовизначення у довіччеллі. Метою предмета є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і життєвої компетентностей на основі поетапного засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює загальнолюдські, загальнокультурні і національні цінності, соціальні норми, громадянську активність, практику прийнятої в суспільстві

поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій, різних точок зору. Навчальна дисципліна сама собою автоматично не забезпечує відповідального виховного ефекту у формуванні світогляду.

Ефективність його залежить від дотримання вчителями певних умов:

- Якщо вчителі на уроках “Я у світі” під час викладу теоретичних знань забезпечують їх глибоку аргументацію, наукове довершення, оперують достовірними фактами. Адже тільки факти навчають і виховують, а ідеї їх супроводжують.

- Дотримання принципу історизму під час вивчення предмету; історизм допомагає розкривати витoki розвитку різних галузей науки, а це підвищує інтерес молодших школярів до пізнання світу.

- Формування в учнів особистого ставлення до пізнавальних явищ природи.

- Знання набувають світоглядного характеру, якщо вони критично осмислені, перевірені на практиці і мають практичне застосування.

- Учитель – носій наукового світогляду. Він повинен допомагати учням осмислювати явища природи і суспільства, виробляти відповідні оцінки і ставлення до них. На перше місце слід поставити просте, сердечне, емоційне слово.

Цей курс передбачає створення передумов для усвідомленого сприймання і засвоєння соціальних та морально-правових норм, історичних, національно-культурних традицій українського народу. Змістове наповнення зосередить учнів на усвідомленні суті взаємовідносин людини і суспільства, набутті демократичних цінностей, адекватному випробуванні різноманітних соціальних ролей, засвоєнні поведінкових еталонів. Програма дисципліни складається з таких розділів: “Людина”, “Людина серед людей”, “Людина в суспільстві”, “Людина і світ”. Тема “Людина” вводить школяра у світ власного “Я”, зумовлює бажання і потребу пізнавати себе та навколишній світ. Тема “Людина серед людей” дає змогу поставити дитину в різноманітні ситуації, де вона може вправлятися у культурі спілкування з різними людьми, адекватно реагувати на вчинки та слова своїх ровесників, батьків, сусідів, чужих людей. Соціальний розвиток потребує особливої уваги. Недостатньо ознайомити дитину з правилами поведінки й людського спілкування, потрібно формувати її моральні якості, розвивати моральну стійкість до негативних і несприятливих умов, з якими вона може зіткнутися. Темі “Людина в суспільстві”, “Людина і світ” розширюють й уточнюють знання

дітей про місце їхнього проживання, формують уявлення про Україну як незалежну державу, символи нашої держави, її місце серед незалежних країн.

Формування особистісно-значущої картини світу здійснюється за рахунок максимальної опори на життєвий досвід, який розвивається у процесі взаємодії учня з навколишнім світом. Це стає можливим лише за умови створення такого соціокультурного середовища, в якому учні мають змогу пропустити через себе норми, приписи, правила, які прийняті в суспільному житті. Тому важливо практикувати розгляд світу і його подій з різних точок зору, з різних рольових позицій: свідка подій; учасника; того, хто сумнівається та ін. Постійна зміна ролей зумовлює широту поглядів на світ людей, вчинків, поведінки, дозволяє їх розглядати як взаємозумовлені, залежні одне від одного, створює умови для координації різних позицій.

Молодших школярів слід привчати до застосування своїх знань і вмінь, готуючи їх до творчої діяльності в майбутньому. Навчальна діяльність повинна носити, наскільки це можливо, творчий характер. Цьому відповідає проблемне навчання. Проблемні ситуації відображають наявність тих чи інших протиріч об’єктивної реальності, що виявляються, зокрема, в наукових і навчальних процесах. Проблемна ситуація – це пізнавальна трудність, суперечливий матеріал. Учні для вивчення нової теми повинні самостійно використати мислительні операції: аналіз, синтез, порівняння, аналогію та узагальнення. Важливо всіляко заохочувати звернення учня до власного “Я”, до використання життєвого досвіду, до проб, подолання труднощів, творення нового знання.

Підбираючи матеріал до уроків “Я у світі”, вчителю початкових класів необхідно керуватися наступними принципами:

- принцип науковості вимагає від вчителя підбору матеріалу у відповідності з сучасними досягненнями наук, націлює на використання в організації навчальної діяльності проблемного змісту;

- принцип доступності зобов’язує педагога враховувати реальні можливості учнів, їх психологічну, фізичну, інтелектуальну підготовленість до сприйняття навчального матеріалу;

- принцип єдності навчального, розвиваючого, виховуючого характеру матеріалу передбачає всебічний вплив на особистість учня;

- принцип єдності теорії та практики передбачає використання учнями здобутих знань у повсякденному житті;

- принцип доцільності зобов'язує вчителя при підборі матеріалу враховувати його необхідність і достатність при засвоєнні учнями в даний момент;

- принцип актуальності передбачає включення в урок матеріалу, який пов'язаний з реальними подіями, що відбуваються в місті, у країні, у світі щодня, що дозволяє вчителю і учням йти в ногу з часом;

- принцип значущості припускає важливість суспільствознавчої матеріалу для учнів з тих чи інших причин, тому потрібно враховувати особливості конкретного класу;

- принцип послідовності і систематичності передбачає певний порядок і систему підбору матеріалу не тільки до кожного уроку, але й протягом усього навчального року, протягом усіх років вивчення курсу. Виконання цього принципу сприяє збереженню наступності змістовної і процесуальної сторін навчання;

- принцип позитивного орієнтування вимагає від вчителя добирати матеріал таким чином, щоб він вирішував завдання патріотичного, громадянського, етичного виховання і відповідав на запитання: що таке добре і що таке погано;

- принцип стимулювання свідомості і активності зобов'язує вчителя добирати матеріал так, щоб учні не тільки запам'ятовували його, але й свідомо застосовували, виявляли інтерес до знань в даній області, самостійно шукали рішення з'явилися проблем;

- принцип інтегрованості враховує міжпредметні зв'язки та попереджує дублювання матеріалу [3, 206].

Навчально-виховний процес у початковій школі необхідно будувати так, щоб у процесі формування суспільствознавчих уявлень і понять учні мали можливість розмірковувати, досліджувати, аналізувати життєві ситуації, пропонувати різні шляхи розв'язання проблемних питань, робити висновки. Так під час опрацювання текстів типу “Яким бути”, “Пустощі та правопорушення”, “Як поводитись в громадських місцях” доцільно організувати вчителю колективне вироблення думки, норми, правила [1, 63]. Педагог повинен допомогти учням отримати досвід толерантної поведінки, співпереживання, співпраці, зрозуміти значення життя як найвищої цінності, формувати у дітей погляди про сучасне суспільство.

Важливо, щоб і форми та методи реалізації курсу “Я у світі” були різноманітні. Зокрема, це

уроки – подорожі в світ природи і людської праці, різноманітна пошукова робота, участь у народних і державних святах, відвідування храмів, музеїв, перегляд пізнавальних передач, зустрічі з цікавими людьми тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування світогляду молодших школярів – складний і багатосторонній процес. Здійснюється він на уроках, в позаурочний час, в сім'ї, засобами масової інформації тощо. Світогляд, який виявляється у поглядах, ідеалах особистості, її наукових знаннях, може бути найбільш повно сформованим, правильно і емоційно сприйнятим за умови найтіснішого його зв'язку з народним, національним світоглядом. Практика засвідчує, що успішно загальнолюдські цінності засвоюють у єдності з національною культурою. Результативність засвоєння учнями суспільствознавчих понять значно покращиться, якщо на уроках “Я у світі” в початковій школі систематично, цілеспрямовано й послідовно використовувати народознавчий матеріал. Оскільки, зміст предмета має міжпредметний характер, то пізнання перлин національного багатства допомагає глибше розуміти писемні, музичні, танцювальні жанри, думи, пісні, скоромовки, прислів'я, приказки, а отже, й менталітет українського народу, його самобутність і неповторність.

Важливе місце у формуванні світогляду молодших школярів посідає родинно-побутова культура, у якій закладені відносини в сім'ї, трудова діяльність родини. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження проблеми формування народного світогляду учнів в позаурочний час.

1. Бібік Н.М. *Я у світі 3 клас: підруч. для загальноосвіт. навч. закл./ Н.М. Бібік – Х.: Вид. група “Основа”, 2013. – 160 с.: іл.*

2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТ “Перун”, 2000. – 1427 с.*

3. *Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім “Освіта”, 2011. – 392 с.*

4. Руденко Юрій. *Концепція формування світогляду громадянина України // “Освіта”. 20 листопада 1996 р.*

5. Хомич П.О. *Розвиток наукового світогляду молодших школярів // “Початкова школа”. 1991. – №11.*

Стаття надійшла до редакції 18.01.2016